

РОЗДІЛ IV

ПЕДАГОГІКА

УДК 398.332.4:781.7(477)

Коробов Олег

<https://orcid.org/0000-0001-7820-1492>

*Проблемна науково-дослідна лабораторія етномузикології
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, 01001 Київ, Україна
Кафедра музичного мистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв
вул. Чигоріна, 20, 02000 Київ, Україна
тел. +380 97 937 3496, e-mail: kiev.maestro@gmail.com*

Зимова обрядовість українців у фокусі об'єктиву (матеріали до відеохрестоматії). Частина 2

У статті наводиться опис відеоматеріалів зимової обрядовості періоду Святків з етнічних українських земель (Карпатський регіон і Середнє Полісся). Записи знаходяться у фондах науково-дослідних лабораторій музичного фольклору, кафедр фольклору Києва та Львова, приватних колекціях науковців, у вільному доступі в мережі Інтернет. Запропонована стаття є наступним кроком у роботі з акумуляції та попереднього опису відеозаписів обрядів, що в майбутньому можуть бути покладеними в основу колективної відеохрестоматії зимової обрядовості українців.

Ключові слова: етнографічний відеорепортаж, етнографічний фільм, зима, Святки, колядування, щедрування, «Водіння Кози», вертеп, бетлейка, бетлегем, Карпати, Мараморощина, Гуцульщина, Бойківщина, Середнє Полісся.

Відеозаписи традиційної обрядовості є не тільки цінними культурними артефактами, але й відіграють важливу роль у навчально-виховному процесі. Їх демонстрація є одним з оптимальних та сучасних шляхів зацікавлення учнів і студентів предметом, який вивчається, поглиблює їхні знання традиційної культури, відповідає рівню сучасних мультимедійних запитів аудиторії; окрім того є наочним матеріалом при ознайомленні студентів-фольклористів із особливостями відеофіксації народно-музичної культури в експедиційних і стаціонарних умовах¹.

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2018.13.145727>

¹ Наявні відеоматеріали вже використовуються етномузикологами у педагогічній практиці, а досвід експедиційної відеозйомки автора викладено у статті [Коробов, 2015].

Нашою **метою** є огляд відомих на цей час відеоматеріалів зимової обрядовості з етнічних українських земель в автентичному виконанні. Початок цієї роботи було відображено в попередньому «Проблем етномузикології», де охарактеризовані відеозаписи ХХ століття зимових обрядів з Прип'ятського Полісся, Закарпаття, Верховини, Буковини [Коробов, 2017].

У запропонованій статті завершено опис зимового відео, зафіксованого в ХХІ столітті в регіоні Карпат (Бойківщина, південна Мараморощина) та на Середньому Поліссі. **Джерельною базою** є відеозаписи з фондів науково-дослідних лабораторій музичного фольклору, кафедр фольклору Києва та Львова, приватних колекцій фольклористів, етнографічні фільми, а також матеріали, розміщені у вільному доступі всесвітньої мережі Інтернет.

Карпатський регіон (південна Мараморощина).

Документальний фільм Ганни Пеліної та Анастасії Мазуренко «Яко з нами Бог. Зимові традиції українців повіту Марамуреш» (оператор Дмитро Арістархов). Фільм знаходиться у вільному доступі в мережі Інтернет (YouTube) [Яко з нами Бог, 2016]. Тривалість 20 хв. 44 сек. До стрічки увійшли експедиційні записи 2014–2015 років від українців повіту Марамуреш у Румунії. Дослідникам пощастило зафіксувати живу традицію зимових обходів дворів на Різдво з колядуванням і вертепом.

На Мараморощині колядують три дні поспіль (з 6 по 9 січня). Гурти відрізняються за віком учасників, атрибутикою та пісенним репертуаром².

У високогірному селі *П'оляни*, на хуторі *Ўлоги* (за етнографічними ознаками місцеві жителі належать до субетносу гуцулів) збирачі зафіксували обряд, переміщуючись від хати до хати з різними колядницькими гуртами. 6 січня надвечір колядують хлопчики. Дитячих груп багато, тому інколи можна почути спів кількох гуртів одночасно, це створює особливу атмосферу свята. Як стемніє, оселі обходять підлітки (вбрані поверх теплих кожухів у жіночі сорочки) із вертепом – «бетлегёмом» (саморобний прикрашений картонний будиночок). 7 січня, ближче до ночі, на колядування вирушають парубки – неодружені хлопці із «музикою» (скрипка³, гітара⁴, акордеон). Вони відвідують оселі, де збираються незаміжні дівчата. Перед дверима хлопці виконують одну довгу колядку «Пресята й Діва. Ой, дай... же!». Потім заходять у хату й

---

² Про місцевий ранньотрадиційний зимовий репертуар та обрядовість див. [Пеліна, 2016].

³ На місцевому діалекті – «смійчки».

⁴ На місцевому діалекті – «з'онгора».

танцюють з усіма дівчатами та господинею. Триває «іграння» (танці) довго – одну-дві години. Опісля колядники рушають далі – і так до ранку три ночі поспіль.

До фільму включено також фрагмент сеансу із жителями села *Бистра* (літо 2014-го року), від яких записано віншування газдів і звичай «кучмити» – коли колядники в жартівливій формі вимагають дарунки.

Надалі сюжет спрямовує до села *Вишівська Долина (Вишеў)*, яке знаходиться в низині на кордоні з Україною (*долин'яни*) і дуже відрізняється за традицією від високогірних поселень. Колядують тут гурти з дорослих чоловіків, які відвідують родичів. Про їхнє прибуття сповіщають сигналом металеві кручені колядницької трембіти. Колядники заходять до хати, сідають за стіл і співають переважно церковні колядки.

Третій день після Різдва – кульмінаційне завершення свят. Після церковної служби групи колядників (від кожного кутка села) по черзі розігрують біля церкви вертепну драму («бетлегём»). Менші хлопчики грають роль Янголів, трохи старші – Пастирів, підлітки – Царів, а одружені – це антиперсонажі (Дід, Баба, Жид). Кожна група дітей і підлітків по черзі в дуже швидкому темпі по черзі промовляє тексти та проспівує церковні коляди, а старші (антиперсонажі) ритуально бешкетують – «чіпляються» до молоді та дітей біля церкви. Архаїчним явищем у селі *Вишеў* є замовлення вертепу біля могил родичів.

Беззаперечна цінність стрічки «Яко з нам Бог» у тому, що відображені нею документальні матеріали походять з периферії української етнічної традиції, проте тому! вони демонструють високу збереженість зимових обрядів у їх активному побутуванні. Фільм ілюструє різні локальні традиції південної *Мараморощини* (різдвяні звичаї горян і долин'ян).

Бойківщина

Ляльковий вертеп зі Старосамбірського району Львівської області був предметом тематичного експедиційного виїзду Андрія Вовчака в січні 2012 року. А. Вовчак провів дослідження народної бетлейки на Старосамбірщині, реконструював тексти драм і дав детальний опис місцевим вертепним скринькам і лялькам [Вовчак, 2013]⁵. Передувала зимовому запису студентська фольклористична експедиція Кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси в липні 2011 року (керівники Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк). Під час

⁵ Вертепам в Україні, у тому числі й ляльковим, присвячена монографія Йосипа Федаса [Федас, 1987], .

експедиції учасники виявили активне побутування народної вертепної драми в формах живого і лялькового вертепу. Було здійснено відеозаписи.

12 липня 2011 року у селі *Сливниця* місцеві діти (активні вертепники, з них двоє – «хор» і один – «ляльковод»), які взимку того року ходили з ляльковим вертепом («бетлейкою»), продемонстрували вертепну скриньку, ляльки (за кількістю 13) та саму вертепну драму (тривалість відеозапису 10 хв.). На літньому відео підлітки спочатку розкладають ляльок у порядку їх задіяння у вертепі. Вистава починається зі співу хлопцями-співаками («хором») строфи «Ангел мовив до пастирів». Відповідно до розгортання сюжету, ляльковод змінює фігурки у бетлейковій скриньці і хлопці починають співати до нової «сцени»; наявні в драмі діалоги промовляє ляльковод. Сцени християнської драми і побутово-жартівливої тематики чергуються. По закінченню вистави учасники розповідають про персонажів. Також підлітки повідомили про річний період, пов'язаний із бетлейкою: готуватися починають у грудні, а ходять із нею з 6 січня три дні («по вечері»). Ходити з бетлейкою у Сливниці хлопцям випадає всього два роки – у 14-річному віці, з 16-ти років вони вже беруть участь у «живому» вертепі [ФА КУФ, 2011].

9 січня 2012 року було здійснено спеціальний виїзд у село *Велика Сушиця* того самого району для фіксації вистави в Різдвяний період, коли вертепники найбільше підготовлені (тривалість відео 8 хв. 10 сек.). Щоправда, головний учасник цього дня виїхав на фестиваль вертепів і замість нього ляльководом був чоловік, котрий ще в дитинстві виконував цю роль⁶.

«Живий» вертеп у селі Ралівка Самбірського району записала у 2017 та 2018 роках під час обряду Божена Масляк (студентка-фольклорист Київського національного університету культури і мистецтв)⁷. Копія відеозапису знаходиться в архіві ЛЕК [Ралівка, 2017, 2018]. Тривалість записів 6 хв. 42 сек. та 8 хв. 32 сек. У 2017 і 2018 роках з вертепом завітала майже та сама група вертепників. У 2018 р. вони вже виглядали більш артистично та співали вправніше, гра основних акторів була «жива», активна, господарі залучалися до дійства.

Із живим вертепом у с. *Ралівка* підлітки обходять оселі 7 січня після служби Божої і 8 січня («на Марії»). Ряджені, завітавши до хати, розігрують вертепну драму з віршованими текстами, піснями й відповідною поведінкою персонажів. У біблійну історію юні актори

⁶ Матеріали зберігаються у Фольклорному архіві Кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка [ФА КУФ, 2012].

⁷ У 2018 році – за участі студентів спеціалізації «Музичний фольклор» КНУКіМ Софії Рубан, Діани Сполович, Івана Потапенка.

вплітають події сьогодення, українські історичні персоналії⁸. Так, у ралівському вертепі задіяні типові для цього дійства персонажі (Пастушок, Цар Ірод, Жовнір, Жид⁹, Баба¹⁰, а також три українські «царі» {князі Володимир, Ярослав Мудрий і Данило Галицький}) та міфічні істоти (Янгол, Чорт і Смерть). Пастушок і Янгол – ведучі дійства, їхні тексти описують, коментують події. Жид і Баба виконують, в основному, розважальну роль. Християнські та комедійні образи у вертепі не відокремлені, а пов'язані єдиною сюжетною лінією. Жид, наприклад, задіяний також у вертепній драмі (сповіщає Ірода про народження Ісуса і прямування до нього царів), окрім того він постійно взаємодіє із господарями, безперервно бешкетуючи (в парі з Бабою). На їхню роль також припадають жартівливі побажання в кінці дійства, вимагання дарунків, у той час як Янгол і Пастушок виголошують серйозні, поважні віншування. Усі персонажі разом співають колядки «Нарожденство Христа» і «Нова радість стала».

Живий вертеп з типовим сценарієм (але варіаціями у сценах вистави в залежності від вибору персонажів, підготовлених віршованих текстів, пісенного репертуару, віку учасників) нині широко побутує в західній частині України. Останніми роками було зафіксовано та опубліковано очевидцями на Інтернет-ресурсі YouTube чимало подібних вистав, що засвідчує живу традицію в цьому регіоні¹¹.

У більшості вертепів (у християнських частинах сценарію) тексти декламуються, драматизм дійства реалізовано за рахунок змін в інтонації та появи/зникнення персонажів. Це нагадує шкільну виставу, ляльковий, античний театр або (іноді) читку віршів «на пам'ять» у школі – все залежить від акторських здібностей виконавців. Вочевидь, християнські сюжети та відповідні колядки раніше належали до дорослого репертуару,

⁸ Варто сказати, що залучення реалій сучасності (персонажів, критичних реплік щодо окремих подій) до сценарію вертепної драми та інших зимових карнавальних процесій (наприклад, «Меланки») – досить популярне і традиційне явище. Воно актуалізує дійство.

⁹ Образ хитруна-торговця, він одягнутий у вивернутий кожух і має типову маску (заросле обличчя).

¹⁰ «Жидівка», «цурка» (місц.) має лякливу маску і одяг із дзвониками.

¹¹ Див., зокрема, YouTube (пошукове слово «вертеп»): Баранівці (Львів: Самбір, 2013), Колбаєвичі (Львів: Самбір, 2018), Велика Сушиця (Львів: Старий Самбір, 2015), Стрільбичі (Львів: Старий Самбір, 2017), Сулимів (Львів: Жовква, 2015), Наконечне Перше (Львів: Яворів, 1994), Домашів (Львів: Сокаль, 2018), Старуня (Івано-Франківськ: Богородчани, 2018), Уличне (Львів: Дрогобич, 2017), Поручин (Тернопіль: Бережани, 2018), Сухостав (Тернопіль: Гусятин, 2013) тощо.

тоді як підліткам, тим паче дітям, така тематика дається важче¹². Нині ж вертепна драма (чи то «жива», чи то лялькова) – у репертуарі школярів середнього та старшого віку і вони беруть у ній участь незалежно від здібностей (це ніби і їх віковий соціально-громадський обов'язок, навчально-виховний етап, а також спосіб принагідно підзаробити). Вертепи у виконанні підлітків жвавішають за рахунок акторської гри таких персонажів, як Чорт, Жид і Баба та контакту акторів із «публікою» – господарями оселі.

У живому вертепі яскраво прослідковується синкретичність дійства: поєднання християнських і язичницьких мотивів; історичних, соціальних та міфічних персонажів; статичної декламаційної (оповідної, трагічної) та комедійної (ігрової, рухливої) форми драми та співу; уявлень про традиційне рядження персонажів і вирішення його сучасними доступними засобами (маски, атрибути); симільна магія (прогривання дійства перемоги добра над злом) і вкраплення теми сучасної ситуації (влада, війна) в автентичний сценарний текст, що актуалізує традиційне дійство, оскільки виконавці та глядачі вірять у донесення до вищих сил побажань і молитов, виголошених у цей момент.

Середнє Полісся (українсько-білоруське пограниччя) представлено матеріалами з **Туровщини та її околиць** (Житковицький і Лельчицький райони Гомельської області).

Різдвяно-новорічні обряди села Погост Житковицького району Гомельської області показані в повнометражному *етнографічному фільмі «Кола часу»*. Він відзнятий Білоруським відеоцентром у 2012 році, сценарісти Регіна Гамзович, Ігорь Бишнев, Юрій Ігруша, режисер Ігор Бишнев [Кола часу, 2012]¹³. У стрічці бачимо жителів села Погост і місцевий фольклорно-етнографічний колектив «Міжречча».

Зимовий відеофрагмент¹⁴ триває 14 хв. Це низка звичаїв і обрядів, які, з одного боку, передають неспішний устрій традиційного життя (картини жіночої роботи, приготування до Коляд, дівочі ворожіння), з іншого – динаміку давніх ритуалів (різдвяні та новорічні обходи дворів із піснями). Розглянемо основні епізоди відеоряду.

¹² Йосип Федас у своїй монографії, присвяченій ляльковим вертепам України, зазначає, що ляльководами були дорослі люди (принаймні, вже «студенти») і вони цим заробляли, а діти їм могли лише допомагати [Федас, 1987].

¹³ Інтернет-ресурс: https://youtu.be/9WwWWlDd_s0. – фрагмент [3 хв. 11 сек – 17 хв. 11 сек.]. – (Дата звернення: 24.12.2016).

¹⁴ Цей фрагмент викладено на YouTube окремо: <https://youtu.be/8-kQdegHu6c>. – (Дата звернення: 24.12.2016).

Передріздвяний період та Різдво. Спочатку жительки Погоста розповідають про жіночу роботу в Пилипівку. У переддень Різдва дівчата за допомогою літньої жінки виготовляють солом'яних «павуків», прикрашають їх паперовими різнокольоровими квітами і розвішують під стелею, увечері відбувається Свята вечера. Далі жінки розповідають про святкування Коляд впродовж трьох вечорів і традиційний пісенний репертуар, після чого звучить колядка дівчині «Ой рано-рано кури попелі. Сетий вечор да й добрий вечор!». Завершує різдвяний епізод картина колядування за участі місцевого фольклорного ансамблю, у складі якого (принаймні, на цьому відео) дівчата та жінки різного віку. Серед атрибутів – зірка і дзвоник. Під вікном виконують колядку хлопцю «Под Туровом да й под городочком. Радуйса! Радуйся, земля, Син Божий народівса», а в хаті – церковну колядку «Учора звечора зора засветіла». Перед співом вигокують традиційні привітання та питають дозвілу заколядувати, а після – виголошують ритуальні побажання.

Наступне свято – «Щедрець», день напередодні Нового року (13 січня). Селяни виконують ритуально-магічні дії: дівчата ворожать, а дорослі «програмують» майбутній рік (господар гукає Мороза їсти кутю, а господиня розігрує діалог із «нарочитою» людиною, що стоїть за вікном, про те, де знаходяться її свині та кури, – аби хазяйство не переводилося). Увечері оселі обходить гурт щедрівників: ряджені хлопці (Коза, Ведмідь, Сорока, Бусел) та жінки-співачки (ймовірно, у минулому це також мали бути чоловіки)¹⁵. Після закликів «Кіну сноп на сто коп! Чи запеть песню?» співають щедрівку «Шо сетий Ілля по полю ходить. Щодрий вечор Васілей». Потім відбувається дійство з Козою під пісню «Го-го-го, коза». Хоча учасники й розігрують сценарій вмирання та оживання Кози, від самої пісні-міфу¹⁶ лишилися тільки ритуальні побажання «Го-го-го коза, го-го-го сера, де коза ходить, там жито родить. Де коза хвостом – там жито кустом, де коза ногой – там жито копой», щоправда, їх виконують на традиційну мелодію.

Врівноважений, дещо поважний «тон» фільму зумовлений, очевидно, «роботою на камеру». Тим не менш, стрічка насичена «смачною» місцевою говіркою та різноманітними приказками. На жаль, цього не скажеш про музичну складову фільму. У місцевій манері виконано лише одну пісню – колядка дівчині «Ой рано-рано кури попелі». Всі інші пісні, які звучать під час обходів дворів на «Рожество» та «Щедрець», виконує місцевий фольклорний колектив. Хоча в його складі є

¹⁵ Розповідь про вбрання та маски ряджених з Погосту (збори, вдягання, «тренування» рухам персонажів) та коментар фольклориста міститься в сюжеті Білоруського телебачення (3 хв. 14 сек.; кореспондент Альона Грикень). Інтернет-ресурс: <https://youtu.be/1hpkZXkBAI>. – (Дата звернення: 24.12.2016).

¹⁶ Визначення О. Курочкіна [Курочкін, 1995].

кілька літніх жінок, тембрально домінують молодші співачки з яскраво «клубними» голосами. Питання викликає і їхній репертуар, зокрема, приспівкового характеру напливова пісня «Паехала коляда із канца у канец». Пісня до «Кози» відтворена фрагментарно і, що вже зовсім не традиційно, жінками.

Вважаю доречним подякувати авторам фільму за те, що пісенному матеріалу приділено належну увагу, а не використано лише як фон для коментарів.

Різдвяний обхід дворів (колядування і «Коза») у селі Тоніж Лельчицького району Гомельської області. Відеозйомки здійснено 8 січня 2015 року. Автор запису Лариса Шчиракова. Загальна тривалість 62 хв. (три фрагменти) [Тонеж, 2015].

Серед учасників є три ряджені персонажі: Коза, Дід (він же міхоноша) та Циганка. Роль Діда виконує чоловік, усі інші учасники – це жінки різного віку. Обхід дворів розпочинається ще вдень, а закінчується пізно ввечері. Колядники заходять не в кожную хату, а відвідують лише знайомих.

В усіх трьох відеофрагментах звучать ранньотрадиційні наспіви, серед яких колядка дівчині («Зажурилася крутая гора. Сьветий вечор!»), хлопцю («Ой за лугамі, за берегамі. Сьветий вечор. Ой там Колечка нівочку й оре. Сьветий вечор!» і «Ой пан Грішечка еде на коні. Сьветий вечор!»), господарю («Чи дома, дома, сам пан господар. Сьветий вечор» та з християнською тематикою про «три празники» «А в чистом полі сосонка горить. Сьветий вечор!»). Ці та інші пісні звучать дорогою під час переходу від хати до хати, попід вікнами та безпосередньо в хаті. Після кожного колядування жінки бажають господарям добра, здоров'я та статку.

Дійство з Козою відбувається в хаті, при цьому мелодія пісні чоловіком відтворена помилково. Жінки лише вигукують перші слова («Го-го-го, коза, го-го-го сера. Не ході, коза, да й кругом села») та заключні побажання («Де Коза ходить – там жито родить»). Найцікавіше розігрують обдаровування Кози різними найдками (хліб, ковбаса, сало, млинці), котрі настромлюють їй на роги. Іноді Коза заграє до дітей через вікно (третій відеофрагмент).

В одній із хат колядники, котрі вже довго ходили, відпочивають, співаючи ліричну пісню (заводить чоловік).

З відеоряду можна зробити висновок, що в сучасній різдвяній традиції села Тоніж у межах одного обряду об'єдналися два різновиди ритуальних

обходів – жіноче колядування та водіння «Кози»¹⁷. Хоча «Коза» належить до чоловічих обрядів, роль основного рядженого персонажу на відео виконує жінка (щоправда, надзвичайно дотепна). Очевидно, цей факт, а також відсутність обов'язкової в обряді пісні (від неї лишилися тільки перші слова та ритуальні побажання) сигналізує про порушення канону, перехід ритуалу в розвагу. І дійсно, відео передає нестримну стихію народного гумору і веселощів, підігритих щедрістю господарів.

Щодо колядування, то й давній пісенний репертуар (із розгалуженою системою адресатів)¹⁸, і виконавська манера, і поведінка під час співу колядок (наприклад, усвідомлення необхідності співати під вікном або перед дверима хати) – цілком традиційні та показові для місцевої традиції¹⁹.

Безперечна цінність відео з Тоніжа – відсутність зрежисованих моментів. Чого б учасники не утнули – все виникає спонтанно і тому підкупає щирістю.

Замість висновків

Описані в цій статті відео зимових обрядів періоду Святків (включно з матеріалами попередньої публікації) на сьогодні вичерпують обрані автором аудіовізуальні джерела з двох найархаїчніших зон української етнічної традиції та суміжних земель: Карпатського регіону (у тому числі Марамарощини) та Прип'ятського (Середнього) Полісся.

Згадані обрядодії відображають сучасний стан народної культури, яка продовжує функціонувати і в ХХІ столітті. Регіональні відмінності полягають у тому, що в Карпатах в активному (!) стані традицію зберігають чоловіки і, що найважливіше, молодь. На Поліссі ж основними носіями зимових обрядів і пісень є жінки переважно старшого віку. Якщо чоловічий репертуар (пісня до обряду водіння Кози) зазнає втрат, то власне колядки / щедрівки місцеві співачки знають дуже добре. Вони не тільки пам'ятають самі пісні, а й відтворюють їх, зберігаючи структуру обрядів (ритуальні тексти до і після співу, місце та характер виконання тощо).

Симптоматично, що значна частка проаналізованих відео була оприлюднена у світовій електронній мережі Інтернет (насамперед, ресурс YouTube), яка постійно поповнюється, а отже є важливим джерелом

---

¹⁷ Хоча на Поліссі ряджену «Козу» водять напередодні Нового року (13 січня), у місцевій традиції (села Тоніж, Данилевичі) цей обряд приурочений до Різдва [Можейко, 1972; Скаженик, 2014].

¹⁸ На відеохроніці всі колядки (як світської так і християнської тематики) виконуються на одну мелодію, хоча З. Можейко, яка досліджувала с. Тоніж із 1970-х років, згадує два наспіви (з будовою вірша 55р4 та 55Р45) [Можейко, 1972].

¹⁹ До етнографічного та етномузичного вивчення східних окраїн Туровщини (сучасний Лельчицький район) окрім З. Можейко також зверталися М. Скаженик та автор статті [Скаженик, 2014; Скаженик, 2017; Скаженик, Коробов, 2012].

інформації для фахівців-дослідників. Така активність громадськості – очевидців народних звичаїв і обрядів – є важливим стимулом у подальшій пошуковій роботі.

На етапі збирання відеоматеріалів зимової обрядовості українців важливо залучати до співпраці не тільки науковців, поціновувачів традиційної культури, а й студентів-фольклористів, для яких участь у проекті може стати однією з перших науково-дослідних сходинок у професії.

У наступних публікаціях заплановано охарактеризувати відеозаписи з Поділля та Лівобережжя.

Список використаної літератури і джерел

- Вовчак, 2013 – Вовчак Андрій. Народний ляльковий вертеп («бетлейка») в околицях Хирова на Старосамбірщині Львівської області. *Родина Колесів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*. Львів, 2013. С. 295–362.
- Коробов, 2015 – Коробов Олег. Аудіовізуальна фіксація традиційної музики в сучасних польових умовах (практичні рекомендації). *Проблеми етномузикології*. Київ, 2015. Вип. 10. С. 208–222.
- Коробов, 2017 – Коробов Олег. Зимова обрядовість українців у фокусі об'єктиву (матеріали до відеохрестоматії: автентичне виконання). Частина 1. *Проблеми етномузикології*. Київ, 2017. Вип. 12. С. 109–116.
- Курочкін, 1995 – Курочкін Олександр. *Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка» (з історії народних масок)*. Опішне: Вид-во Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, 1995. 379 с.
- Можейко, 1972 – Можейко Зинаїда. *Песенная культура Белорусского Полесья: село Тонеж*. Минск : Наука и техника, 1971. 263 с.
- Пеліна, 2016 – Пеліна Ганна. Музичні жанри різдвяно-новорічного періоду на Мараморощині: мелогографічний аспект. *Проблеми етномузикології*. Київ, 2016. Вип. 11. С. 56–61.
- Скаженик, 2014 – Скаженик М. Зимові пісенні традиції басейну Уборті: до питання взаємозв'язків обрядів та мелотипів. *Проблеми етномузикології*. Київ, 2014. Вип. 9. С. 64–75.
- Скаженик, 2017 – Скаженик М. Мелоареали ранньотрадиційних зимових наспівів басейну Уборті (Середнє Полісся). *Проблеми етномузикології*. Київ, 2017. Вип. 12. С. 41–53.
- Скаженик, Коробов, 2012 – Скаженик Маргарита, Коробов Олег. Етномузичне вивчення календарних традицій Середнього Полісся в контексті суміжних наук (за матеріалами, локалізованими в басейні Уборті). *Проблеми етномузикології*. Київ, 2012. Вип. 7. С. 48–62; Атлас. К5–К8.
- Федас, 1987 – Федас Й. Ю. *Український народний вертеп (у дослідженнях XIX – XX ст.)*. Київ : Наукова думка, 1987. 184 с.

Відеоджерела

- Кола часу, 2012 – *Кола часу*: полнометражний фільм. Реж.: І. Бышнєв. Сцен.: Р. Гамзович, І. Бышнєв, Ю. Игруша. Белорусский видеоцентр, 2012. URL: https://youtu.be/9WwWWIDd_s0 (дата звернення: 24.12.2016).

- Ралівка, 2017 – *Ралівка – 2017 («Живий вертеп» на Бойківщині)*. Відеоархів Б. Масляк №1. 6 хв. 42 сек.
- Ралівка, 2018 – *Ралівка – 2018 («Живий вертеп» на Бойківщині)*. Відеоархів Б. Масляк №2. 8 хв. 23 сек.
- Тонеж, 2015 – *Каляды у вёсцы Тонеж 8 студзеня 2015 г.* Здымкі і мантаж Л. Шчыракова. 62 хв. URL: <https://youtu.be/NMoO9stCg6k>, <https://youtu.be/WKfpbDy5hA4>, <https://youtu.be/LdCrrGrqpHM> (дата звернення: 15.12.2017).
- ФА КУФ, 2011 – *Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.* – Фонд ЕК. – Серія ЕК_12AV20110704. – Справа ЕК_12AV20110704_vovczak. – Од. зб. ЕК_12AV20110704_vovczak_seans22_video01–08.m2ts. – 8 хв. 10 сек.
- ФА КУФ, 2012 – *Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.* – Фонд ОЕК. – Серія ОЕК_AV. – Справа ОЕК_AV_20120109vovczak. – Од. зб. ОЕК_AV_20120109vovczak_seans02_video02_(170928).m2ts. – 10 хв.
- Яко з нами Бог, 2016 – *Яко з нами Бог. Зимові традиції українців повіту Марамуреш:* документальний фільм. Сценарій, польова режисура Г. Пеліна, А. Мазуренко. Оператор Д. Арістархов. – 2016. – 22 хв. URL: https://youtu.be/hlozUYz_Pc8 (дата звернення: 22.04.2017).

References

- Fedas, Y. (1987). *Ukrainskyi narodnyi vertep (u doslidzhenniakh XIX - XX st.) [Ukrainian folk vertep (in the researches of the XIX - XX centuries)]*. Kyiv: Naukova dumka, 1987. 184 p.
- Korobov, O. (2015). Audiovizualna fiksatsiia tradytsiinoi muzyky v suchasnykh polovykh umovakh (praktychni rekomendatsii) [Audiovisual fixation of traditional music in contemporary fieldwork (practical advice)]. *Problemy etnomuzykolohyi [Problems of Music Ethnology]*. Kyiv. Iss. 10, pp. 208–222.
- Korobov, O. (2017). Zymova obriadovist ukraintsiv u fokusi obiektyvu (materialy do videokhrestomatii: avtentychne vykonannya). Chastyna 1 [Winter rites of Ukrainians in the lens focus (materials for video anthology: authentic singing). Part 1]. *Problemy etnomuzykolohyi [Problems of Music Ethnology]*. Kyiv. Iss. 12, pp. 109–116.
- Kurochkin, O., (1995). *Ukrainski novorichni obriady: «Koza» i «Malanka» (z istorii narodnykh masok). [Ukrainian New Year's Rites: «Koza» and «Malanka» (on the history of the folk masks)]*. Opishne, 1995. 379 p.
- Mozheiko, Z. (1971). *Pesennaia kultura Belorusskoho Polesia: selo Tonezh [Song culture of Belarusian Polesie: village Tonezh]*. Mynsk: Nauka i tekhnika. 263 p.
- Pelina, H. (2016). Muzychni zhanry rizdviano-novorichnoho periodu na Maramoroshchyni: meloheorafichnyi aspekt [Maramorosh music genres of the Christmas and New Year periode: melogeographic aspect]. *Problemy etnomuzykolohyi [Problems of Music Ethnology]*. Kyiv. Iss. 11, pp. 56–61.
- Skazhenyk, M. and Korobov, O. (2012). Etnomuzychne vyvchennia kalendarnykh tradytsii Srednoho Polissia v konteksti sumizhnykh nauk (za materialamy, lokalizovanymy v baseini Uborti). *Problemy etnomuzykolohyi [Problems of Music Ethnology]*. Kyiv. Iss. 7, pp. 48–62; Atlas pp. K5–K8.

- Skazhenyk, M. (2014). Zymovi pisenni tradytsii baseinu Uborti: do pyttannia vzaiemozviazhkiv obriadiv ta melotypiv [Tradition of performing songs of the winter period in the Ubort' river basin: correlation rituals and types of melodies]. *Problemy etnomuzykolohyi [Problems of Music Ethnology]*. Kyiv. Iss. 9, pp. 64–75.
- Skazhenyk, M. (2017). Meloarealy rannotradytsiinykh zymovykh naspiviv baseinu Uborti (Serednie Polissia) [Areas of of early traditional winter-time tunes in the Ubort' river basin (Middle Polissya)]. *Problemy etnomuzykolohyi [Problems of Music Ethnology]*. Kyiv. Iss. 12, pp. 41–53.
- Vovchak, A. (2013). Narodnyi lialkovyi vertep («betleika») v okolytsiakh Khyrova na Starosambirshchyni Lvivskoi oblasti [Folk puppet Christmas drama (“betleyka”) in outskirts of Khyriv in Staryy Sambir district of Lviv region]. *Rodyna Kolessiv – spadkoiemnist naukovo-mystetskykh tradytsii (z nahody 140-richchia vid dnia narodzhennia akademika Filareta Kolessy) [Family of Kolessa – continuity of scientific and artistic traditions (on the occasion of the 140th anniversary of academician Filaret Kolessa): Collection of scientific works and materials]*. Lviv, 2013, pp. 295–362.

Video Sources

- Byishnyov, I., Gamzovich, R. and Igrusha, Yu. (2012). *Kola chasu [Circle of Time]*. Belarusian Video Center, 2012. [online] Available at: https://youtu.be/9WwWWIDd_s0 (Accessed: 24.12.2016).
- FA KUF, (2011). *Folklornyi arkhiv Kafedry ukrainskoi folklorystyky imeni akademika Filareta Kolessy Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka [Folklore archive of the Department of Ukrainian Folklore named after Academician Filaret Kolessa of the Ivan Franko National University of Lviv]*. Fond EK. Seriiia EK_12AV20110704. Sprava EK_12AV20110704_vovczak. Od. zb. EK_12AV20110704_vovczak_seans22_video01–08.m2ts. 8 min. 10 sec.
- FA KUF, (2012). *Folklornyi arkhiv Kafedry ukrainskoi folklorystyky imeni akademika Filareta Kolessy Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka. [Folklore archive of the Department of Ukrainian Folklore named after Academician Filaret Kolessa of the Ivan Franko National University of Lviv]*. Fond OEK. Seriiia OEK_AV. Sprava OEK_AV_20120109vovczak. Od. zb. OEK_AV_20120109vovczak_seans02_video02_(170928).m2ts. 10 min.
- Masliak, B., (2017). «Zhyvyi vertep» na Boikivshchyni: Ralivka-2017 [«Live Vertep» in the Boykivshchyna: Ralivka-2017]. *Videoarkhiv #1*. 6 min. 42 sec.
- Masliak, B., (2018). «Zhyvyi vertep» na Boikivshchyni: Ralivka-2018 [«Live Vertep» in the Boykivshchyna: Ralivka-2017]. *Videoarkhiv #2*. 8 min. 23 sec.
- Pelina, H., Mazurenko, A. and Aristarkhov D. (2016). *Yako z namy Boh. Zymovi tradytsii ukrainsiv povitu Maramuresh [Like God is with us. Winter traditions of the Ukrainians of the county of Maramures]*. Documentary film. 22 min. [online] Available at: https://youtu.be/hlozUYz_Pc8 (Accessed: 22.04.2017).
- Shchytrakova, L. (2015). *Kaljady u vjoscy Tonjezh 8 studzjenja 2015 g. [Christmas in the village Tonzh January 8, 2015]*. 62 min. [online] Available at: <https://youtu.be/NMoO9stCg6k>, <https://youtu.be/WKfpbDy5hA4>, <https://youtu.be/LdCrrGrqpHM> (Accessed: 15.12.2017).

Коробов Олег

*Проблемная научно-исследовательская лаборатория этномузыкологии
Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского
ул. Архитектора Городецкого, 1-3/11, 01001 Киев, Украина
Кафедра музыкального искусства
Киевского национального университета культуры и искусств,
ул. Чигорина, 20, 02000 Киев, Украина
тел. +380 97 937 3496, e-mail: kiev.maestro@gmail.com*

Зимние обряды украинцев в фокусе объектива (материалы к видеохрестоматии). Часть 2

Видеозаписи традиционной обрядности являются ценными культурными артефактами, а также дидактическим материалом в учебно-образовательном процессе. Они улучшают знания о традиционной культуре, соответствуют уровню современных мультимедийных потребностей аудитории. Эти факторы подчёркивают **актуальность** создания видео-хрестоматии зимних обрядов украинцев.

Цель данной статьи – обзор известных автору на это время видеоматериалов зимней обрядности этнических украинских земель в аутентичном исполнении из Карпат, Бойковщины и Среднего Полесья. Основа материала – видеозаписи из фондов научно-исследовательских лабораторий музыкального фольклора, частных коллекций, этнографические фильмы, а также материалы из сети Интернет. Используемые в работе **методы** – историко-этнографический и компаративный.

Карпаты (Мараморощина). Фильм Анны Пелиной и Анастасии Мазуренко «Яко с нами Бог». В фильм вошли экспедиционные записи 2014–2015 годов. Обряды колядования и вертеп были записаны от украинцев района Марамуреш в Румынии.

Бойковщина. На Старосамборщине Андрей Вовчак исследовал народный рождественский кукольный театр – «бэтлэйку» (экспедиции 2011–2012 годов). В последующем исследовании А. Вовчак реконструировал тексты вертепных драм и дал детальное описание местным вертепным «скрынкам» и куклам.

Традиционный «живой» вертеп на Бойковщине записала в селе Раливка Самборского района Львовской области в 2017 и 2018 годах Божена Масляк. Этот вид вертепной драмы распространен в западной части Украины.

Среднее Полесье. Видео «Традиционные обряды Туровщины» села Погост Житковичского района Гомельской области (фрагмент фильма «Колесо времени», режисёр Игорь Бышнеу, 2012) представляет предсвяточный период, колядование на Рождество и щедрование с ряжеными на Новый Год. На видео из села Тонеж Лельчицкого района Гомельской области от Ларисы Шчираковой – колядование и обряд Вождения Козы (2015).

Описанные в статье видео зимних обрядов периода Святков сегодня исчерпывают выбранные автором аудиовизуальные источники из двух архаичных зон украинской этнической традиции и смежных земель. В следующих публикациях запланировано охарактеризовать видеозаписи с Подолья и Левобережья.

Выводы. Видео зимних обрядов отражает современное состояние народной культуры, которая продолжает функционировать и в XXI веке. Региональные различия заключаются в том, что в Карпатах традицию сохраняют мужчины и юноши, а на Полесье основными носителями зимних обрядов и песен уже являются женщины старшего возраста; мужской репертуар на Полесье (Вождение Козы) несет потери, но колядки/щедровки местные певицы знают ещё очень хорошо.

Ключевые слова: этнографический видеорепортаж, этнографический фильм, зима, Святки, колядование, щедрование, Вождение Козы, вертеп, бэтлэйка, бэтлэгэм, Карпаты, Гуцульщина, Мараморощина, Бойковщина, Среднее Полесье.

Korobov Oleh

*The Problematic Scientific Research Laboratory of Music Ethnology
of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine
Architect Gorodetsky Str., 1-3/11, 01001 Kyiv, Ukraine
Department of Musical Art
of Kyiv National University of Culture and Arts
Chyhorina str., 20, 02000 Kyiv, Ukraine
tel.:+380 97 937 3496, e-mail: kiev.maestro@gmail.com*

The Winter Rites of Ukrainians in the Lens' Focus. Authentic Performance (Materials for Video Anthology). Part 2

Videos of traditional ritual are valuable cultural artifacts. These materials are also a didactic material in the educational process, improve the knowledge of traditional culture, corresponding to the level of modern multimedia needs of the audience. These factors emphasize the **relevance** of creating of the video anthology for the winter rituals of Ukrainians.

The purpose of this article is to review the well-known author on video this time of winter rituals of ethnic Ukrainian lands in authentic performance of the Carpathians, Boykivshchyna and Middle Polissya. The basis of the material is video recordings from the funds of scientific research laboratories of musical folklore, private collections, ethnographic films, as well as materials from the Internet. We use **methods**: historical, ethnographic and comparative.

Carpathians (Maramoroshchyna). The film by Hanna Pelina and Anastasia Mazurenko «Yako s nami Bog» («God is with us»). The film includes the expeditionary records of 2014–2015 – rituals caroling and «vertep» from the Ukrainians of the Maramures district in Romania.

Boykivshchyna. The puppet «vertep» (christmas puppet theater – «betleyka») was the subject of expeditions Andrii Vovchak (2011-2012) on Staryj Sambir district. In a subsequent study, A. Vovchak reconstructed the texts of vertepna drama and gave a detailed description of the local vertep chest and dolls.

The traditional «live» vertep in the Boykivshchyna was recorded Bozhena Maslyak in the village of Raļivka, Sambir district of Lviv, during 2017 and 2018 during the rite. This type of vertep drama widespread in western Ukraine.

Middle Polissya. In the video «Traditional rites of Turovshchyny» (village Pogost Zhitkovichi district, Gomel region, a fragment of the film «Wheel of time», dir. Igor Byshnev) illustrates and comments are holidays Christmas and New Year. On the video from the village of Tonezh (Lelchitsy District, Gomel Region; from Larisa Shchirakova) – caroling and the Rite of Goat Driving.

Video of the winter rituals of the Christmas season from this article the latest in the list of selected videos from two archaic zones of the Ukrainian ethnic tradition and adjacent lands. In the following publications it is planned to characterize the video from the Podillia and the Left Bank of the Dnieper.

Conclusions. Video of winter rites reflects the current state of folk culture, which continues to function in the XXI century. Regional differences lie in the fact that in the Carpathians the tradition is preserved by men and young men, and in Polesye the older women perform winter rituals and songs. The male repertoire in Polesie (Goat Driving) disappears, but local singers (women) still know their carols/schedrovki very well.

Keywords: ethnographic video report, ethnographic film, winter, celebrations, caroling, schedrovki, Vodinnya Kozy (Goat Driving), Vertep, Betleyka, Bethlehem, Carpathians, Huzulschyna, Maramoroshchyna, Boykivshchyna, Middle Polissya.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2018 р.